

Алесандро Нјеро

ЈОСИФ БРОДСКИ И JOSEPH BRODSKY: ОД ПОЕЗИЈЕ ДО ПОЕЗИЈЕ „ДРУГИМ СРЕДСТВИМА“

Када сам се нашао у Сједињеним Државама, помислио сам како сам најокоп ја, као преводац, био сјипао до самој оријинала.

Јосиф Бродски¹

Рад који покушава да се суочи, иако на синтетичан начин, с вишестраним односом Јосифа Бродског (1940–1996) према енглеском језику, мораће нужно да се позове на деценију која претходи песниковом принудном исељењу, које се десило 1972. У „совјетским“ годинама Бродског, дакле, треба потражити прва испољавања језичке и књижевне „англо-американофилије“; испољавања која се, пре него што поприме обележје свесног и циљаног језичког и књижевног занимања *stricto sensu*, рађају као „естетска“ перцепција *lato sensu*. Случај Бродског, нипошто усамљен, спада у једну општу заинтересованост младих „интелектуалаца“ тадашњег Лењинграда за западни свет, како у његовој европској тако и америчкој верзији (Сједињених Држава). На то нас подсећа Андреј Сергејев, један од најважнијих тадашњих преводаца са енглеског (поред тога, другар и сабрат Бродског):

Све нас је у то време привлачила Америка. Онима који су излазили из сјаљинистичког периода чинило се да је свему ружном с наше стране противљежа било америчко лепо. Неки су волели америчке књије, неки филм, друји пак џез. Америка се волела збој леје одеће, која се изненада јојавила још у време раја. [...] Велико откриће било је да Америка није оно што су Чарли Чајлин и комјанија износили у лошем свећлу – сива и ужасна земља, где не излази сунце – нејо земља дивна с дивним људима и чудесном природом, неупоредива на Зајпаду у овом веку [XX – А. Н.]. Сиварао се ушисак о друјој ошјаџбини: која је јомамо резервна ошјаџбина.²

Није нимало неумесно овде Сергејевљево помињање „лепе одеће“: на овај и друге примере „обичног“ естетског уживања осврнуће се више пута и Бродски у *Spoils of War* (1986), придајући им не само биографски значај.

Ако можемо да се поуздамо у хронологију самог Бродског, из 1948. или 1949. потичу његове прве – „дискографске“ – речи на енглеском: „His Master’s Voice“.³ Такође у *Spoils of War*, Бродски се задржава на њиховом првом, погрешном тумачењу:

¹ *Europejskij vozduch nad Rossiej: interv’ju s Anni Èpel’buèn* [Јосиф Бродски у интервјуу с Annie Apelboin], „Strannik“, 1, 1991, стр. 42.

² Andrej Sergeev, *Omnibus*, Moskva, Novoe literaturnoe obozrenie, 1997, стр. 433.

³ Cfr. Joseph Brodsky, *On Grief and Reason*, London, Hamish Hamilton, 1996 (1. изд: New York, Farrar, Straus & Giroux, 1995), стр. 16.

*It took me at least a decade to realize that "His Master's Voice" means what it does: that a dog is listening here to the voice of its owner. I thought it was listening to the recording of its own barking, for I somehow took the phonograph's amplifier for a mouthpiece too, and since dogs normally run before their owners, this label all my childhood meant to me the voice of the dog announcing his master's approach.*⁴

Године 1952. отац будућег песника „извукао“ је краткоталасни радио-апарат који је обећавао хватање станица из целог света: “To this brown, shining-like-an-old-shou Philips set, I owe my first bits of English and my introduction to the Jazz Pantheon.”⁵ Међутим, већ смо у годинама 1955–56. (Стаљин је већ умро, у СССР-у се помаља Хрушчовљево „одмрзавање“), када Бродски први пут чује како, с високих спратова совјетске стамбене зграде, долази глас Еле Фиццералд (*A-tisket, a-tasket*)⁶ те, маштајући, замишља како се препознаје “in the ‘green and yellow basket’ rhyme of Ella’s singing”⁷ (*Бродски: basket?*). Вредност – рекло би се – „семиотичку“ нечега што би могло изгледати као обично сећање, опскрбљено хроником прве и љупко неспретне вежбе одгонетања, треба идеално подићи на виши степен (и приметити како је „грешка“ Бродског грешка не наивног корисника језика, него некога ко, плашећи се инстинктивно замке *false friend*-а, осећа да треба да пође од пренесеног уместо дословног смисла). Оно што се, заправо, може видети у овим и другим „културним мини-шоковима“, није толико информација о несташници потрошних добара карактеристичној за совјетску свакодневицу, нити нејасни ретроспективни и аутомитологизујући романтизам, колико језичка предстража једног прижељкиваног света, доцније преведеног у место боравка и „судбине“.

Судбине везане за књижевност, штавише за поезију, која је била истински „вучни мотор“ занимања Бродског за енглески. Англосаксонски идиом, дакле, Бродски је првенствено схватао као нешто функционално за читање пре свега поетских текстова; читање прихваћено као изванредна егзегетска и мнемотехничка вежба. У једном интервјуу, упитан зашто је важно учити песме напамет, Бродски одговара:

*To је најбољи начин да се научи сѝрани језик. Каг чѝишѝе један сѝих, видѝиѝе ѝде ѝага акцѝнаѝ рѝчи и какво је њихово најлашавање, ако су римоване. Сем ѝоѝа, схваѝаѝе да је ѝесник моѝао да уѝоѝреби одређени израз не само у дословном смислу, неѝо и у друѝим значењима. [...] Ако бѝсѝе ѝак чѝишѝали ѝрозу, узели бѝсѝе само једно значење, оно функционално, док код ѝоезије ѝреба ѝоѝледаѝи у речник ѝе се уѝијају сва значења израза. Чѝишѝање ѝоезије и граме најбоље је за учење сѝираноѝ језика.*⁸

У другом интервјуу, који је из јула 1981, али се појавио десет година касније, Бродски је овако причао о свом приближавању енглеском Парнасу:

[...] око моје 26. ѝодине, руска ѝоезија је за мене била завршена: био сам ѝѝек ѝочео да се занимам за оно ѝѝѝо се дешавало ѝреко ѝранице. Прво за комѝије: Пољаке, Чехе, Мађаре,

⁴ Исто, стр. 17.

⁵ Исто, стр. 6.

⁶ Cfr. исто, стр. 13.

⁷ Исто, стр. 21.

⁸ *Може ли се ѝредаваѝи ѝоезија?* [Јосиф Бродски у интервјуу с Terry Olivi], „Lettera Internazionale“, 55, 1998, стр. 12.

се ради о књижевности (поезији, пре свега), али истичу се и нека лингвистичка помагала која сведоче о жељи самоука¹⁴ да се суочи с језиком на начин који није површан.¹⁵

Плодови самоучења енглеског – као што је већ речено – суштински су представљени преводним верзијама књижевних текстова, пре свега поетских и драмских. Међу песницима које је Бродски преводио налазе се: Вистан Хју Одн, Џон Дон, Ендру Марвел; од Американаца: Џон Чарди, Рендал Џарел, Роберт Ловел, Хајам Плацик и Рид Вајтмор; од Аустралијанаца: Вилијам Флексмор Хадсон и Кристофер Волас-Креб. Два преведена драмска дела: *Rosencrantz and Guildenstern are Dead* Тома Стопарда и *The Quare Fellow* Брендана Бијана. Потпуно је одсутна проза, ако се изузме превод *Shooting an Elephant* Џорџа Орвела.¹⁶

У огромној већини, ови радови потичу из периода пре 1972. Након што је емигрирао и настанио се у Сједињеним Државама, Бродски се нашао притиснут неодложностима које су се могле указати као фатално рестриктивне у погледу коришћења руског. Поред „физиолошког“ састављања песама на матерњем језику, Бродски је морао већ отпочетка да буде подељен између три „улоге“ које су подразумевале коришћење адаптивног језика: универзитетска предавања,¹⁷ читања своје поезије на енглеском (с последичним наглим опадањем броја превода на руски) и, на том истом језику, почетак ватрене есејистичке активности.

Потоња активност рађа се из потребе да се одговори на захтеве и рокове часописа (једном засвагда: *The New York Review of Books*) који су на својим страницама почели да објављују прилоге Бродског, испрва у преводу, потом директно на песниковом „усавршеном“ енглеском.¹⁸ Чини се, дакле, да мотиви практичне врсте управљају једним *code-*

¹⁴ Не у потпуности: по ономе што памти Јаков Гордин (приватни разговор, јула 1998), Бродски је узимао часове енглеског код Олге Бродович. Ово потврђује и јединица Бр. 474 Фонда Бродски: cfr. *Opis Fonda №. 1333 (Brodskij Josif Aleksandrovič)*, уред. Aleksej Grinbaum (дактилоскрипт који ми је љубазно послао сам уредник).

¹⁵ У попису књига, који ми је пре много година предусретљиво показао Јаков Гордин, уређеном од особља Музеја Ане Ахматове у Фонтанном Дому у Санкт Петербургу, налазе се следеће књиге (библиографски опис је из самог пописа): *The American College Dictionary*, New York, s. e., s. d.; M. D. Berlitz, *English Idioms & Grammar*, New York, s. e., 1916; *The Complete Rhymic Dictionary*, London, s. e., s. d.; *Webster's New World Concise Edition*, Cleveland, s. e., s. d.; *English-Russian Phrase-Book*, Moscow, s. e., 1956; *Learner's Irish-English Dictionary*, s. l., s. e., s. d.; P. M. Roget, *Roget's Thesaurus*, Melbourne – London – Baltimore, s. e., s. d.; Szkutnik, *100.000 English Dialogues*, s. l., s. e., s. d. Мање ми се чини важном њујоршка библиотека (и она физички у Санкт Петербургу, у Фонтанном Дому), не толико што су књиге мањег значаја, колико зато што је њихова доступност (чак и у чисто економском смислу) била већа од расположивости оних које бисте тражили по совјетским књижарама (или код пријатеља и познаника) шездесетих година.

¹⁶ Што се тиче библиографских података који се односе на преводне верзије Бродског видети *Bibliografija perevodov losifa Brodskogo*, уред. Viktor Kulle, „Russian Literature“, XXXVII–II/III, 1995, стр. 427–440. Корпус превода Бродског налази се у две књиге: *Vožidanii varvarov. Mirovoja poèzija v perevodach losifa Brodskogo*, уред. Aleksej Purin, Sankt-Peterburg, Izdatel'stvo žurnala „Zvezda“, 2001, и *Vtoroj vek posle našej èry. Dramaturgija losifa Brodskogo*, уред. Jakov Gordin, Sankt-Peterburg, Izdatel'stvo žurnala „Zvezda“, 2001.

¹⁷ Cfr. с тим у вези део *Poète na kafedre*, у *Josif Brodskij: trudy i dni*, уред. Lev Losev и Pëtr Vajl', Moskva, Nezavisimaja gazeta, 1998, стр. 43–79. Садржани су следећи радови Lev Losev, *Vstuplenie*, стр. 43–50; Valentina Poluchina, *Mičiganskij universitet*: 1980, стр. 55–60; Aleksandr Batčan, *Kolumbijskij universitet, N'ju Jork*: 1882, стр. 61–66; Pëtr Vajl', *Stichi rjadom s molokom i aspirinom*, стр. 67–79.

¹⁸ Што се тиче библиографије „прозе“ Бродског cfr. Thomas Bigelow, Valentina Poluchina, *Bibliography of Joseph Brodsky's Essays, Introductions, Reviews, Letters*, „Russian literature“, XLI–II, 1997, стр.

switching-ом бременитим последицама. У више прилика Бродски је одбио, уз изванредан *understatement*, да своју делатност *essayist*-е појми као занимање, практичну способност, краћи пут, компетенцију која се развила захваљујући околностима.¹⁹ Како год било, есејистика Бродског сведочи о солидном усвајању енглеског, које му је омогућило беспоговорно самопоптрђивање у англофоном културном универзуму (те нека не звучи незасновано нити редукутивно утврдити да су додељивању Нобела допринеле, барем у једнакој мери, поетска продукција Бродског на руском и есејистика на касније наученом језику). Евидентно је, ипак, да никакав *understatement* не може замаскирати симболичку вредност коју је прелазак с једног на други језик имао у делу Бродског: коришћењем „гостујућег“ идиома, он се сместио *d’emblée* у један језички (и психолошки) простор не ретроспективан, антиносталгичан, екстровеертан, „центрифугалан“, свукавши одмах (ако га је икада и носио) одело *émigré* писца чежњиво окренутог уназад, према далекој отаџбини.²⁰ Ово показују, пре свега, садржаји око четрдесет текстова (око хиљаду редигованих страница – уз неколико значајних изузетака – на енглеском), које је Бродски урадио у периоду мало дужем од двадесет година, распоређених у два издања, *Less than One* (1986) и *On Grief and Reason* (1995), којима треба додати „идиолетско“ дело као што је *Fondamenta degli Incurabili*.²¹ Тачно је да, међу жанровима које је Бродски упражњавао, они потенцијално „интровертни“, то јест прозе мемоарског карактера (*Less than One*, 1976; *A Guide to a Renamed City*, 1979; *In a Room and a Half*, 1985; *Spoils of War*, 1986), заузимају знатан део, али се ипак не може рећи да је он квантитативно средишњи, будући уравнотежен (да направимо класификацију): с иступима *à la page* (*On Tyranny*, 1980; *The Condition We Call Exile*, 1987); излагањима (*A Commencement Address*, 1984; *An Uncommon Visage*, 1987; *Acceptance Speech*, 1987; *Speech at a Stadium*, 1988; *In Praise of Boredom*, 1989; *An Immodest Proposal*, 1991; *A Cat’s Meow*, 1995); инаугуралним говорима на сајмовима књига (*How to Read a Book*, 1993); отварањима изложби фотографија (*Altra Ego*, 1990); конференцијама (*Profile of Clio*, 1991); отвореним писмима познатим живим људима (*Letter to a President*, 1993) и покојним (*Letter to Horace*, 1995); извештајима са путовања (*After a Journey*, 1978; *Flight to Byzantium*, 1985; *A Place as Good as Any*, 1986); омажима (*Homage to Marcus Aurelius*, 1994); проширеним епитафима (*In memory of*

241–254, и још ажурирану, али мање приручну, књигу: Valentina Poluchina, *Iosif Brodskij. Žizn’, trudy, èpocha*, Sankt-Peterburg, Izdatelstvo žurnala „Zvezda“, 2008.

¹⁹ Cfr. бројне интервјуе Бродског, сабране у књизи *Brodskij. Kniga interv’ju*, уред. Valentina Poluchina, Moskva, Zacharov, 2005, *passim*.

²⁰ Cfr. шта о томе пише Бродски у *The Condition We Call Exile* (1987): “a writer in exile is, by and large, a retrospective and retroactive being. In other words, retrospection plays an excessive (compared with other people’s lives) role in his existence [...] Like the false prophets of Dante’s *Inferno*, his head is forever turned backward and his tears, or saliva, are running down between his shoulder blades (Joseph Brodsky, *On Grief and Reason*, cit., стр. 27).

²¹ Написана на енглеском по позиву Consorzio Venezia Nuova, књига *Fondamenta degli Incurabili* [*fondamenta*: у Венецији, улицица уз канал; *incurabili*: неизлечиви – Прим. прев.] била је прво објављена у италијанском преводу (cfr. Iosif Brodskij, *Fondamenta degli Incurabili*, ит. прев. Gilberto Forti, Venezia, Consorzio Venezia Nuova, 1989, некомерцијално издање) да би се потом појавила три године касније на оригиналном језику (Joseph Brodsky, *Watermark*, New York, Farrar, Straus & Giroux, 1992) те на руском, задржавајући испрва италијански наслов (Cfr. Iosif Brodskij, *Fondamenta degli Incurabili*, прев. Grigorij Daševskij, „Oktjabr““, 4, 1992, стр. 179–205) који је после био „русифициран“ (Cfr. Idem, *Naberežnaja neiscelimych: trinadcat’ èsse*, прев. Viktor Golyšev, Moskva, Ex Libris – Slovo, 1992).

Stephen Spender, 1995); медитацијама (*Collector Item's*, 1991); некролозима (*Nadezhda Mandelstam [1899–1980]: An Obituary*, 1981); и другим још, међу којима су посебно заступљени радови из књижевне критике. Што се тиче онога о чему говорим, управо је овај последњи жанр типичан за „виртуозно“ коришћење језика који је Бродски усвојио; поред тога што се задржавао на фигурама које су му допуштале да се „поигра код куће“ (*The Child of Civilization*, 1977, о Осипу Манделштаму; *The Power of Elements*, 1980, о Фјодору Достојевском; *The Keening Muse*, 1982, о Ани Ахматовој; *Catastrophies in the Air*, 1984, о Андреју Платонову), није се бојао да зађе, с нечувеном сигурношћу, и у подручја, рекли бисмо, туђе надлежности, понекад дотичући песнике попут Дерека Волкота (*The Sound of the Tide*, 1983), Вистана Хјуа Одна (*To Please a Shadow*, 1983; *On "September 1, 1939" by W. H. Auden*, 1984), Роберта Фроста (*On Grief and Reason*, 1994) и Томаса Хардија (*Wooing the Inanimate*, 1994), понекад – и то је ствар највреднија пажње – суочавајући се с ауторима који се изражавају идиомима мање или једва познатим Бродском као што су Константин Кавафи (*Pendulum's Song*, 1975), Еуђенио Монтале (*In the Shadow of Dante*), Рајнер Марија Рилке (*Ninety Years Later*, 1994). Нека аналитична запажања Бродског, базирана ипак на текстовима преведеним на енглески, терају нас да енглески језик видимо не само као комуникацијски, него и управо битно транснационалан, и, у извесној мери, заједнички [franca – Прим. ђрев.].

Овој карактеристичној црти песниковог коришћења енглеског, могу се придружити – између осталих – барем још три црте, али повезане међу собом.

1. Прва се односи на то како је песник поимао енглески с лингвистичке тачке гледишта. Више пута Бродски је говорио о руском и енглеском као о „синтетичком“ и „аналитичком“ језику, супротстављајући их међусобно. Тако, у есеју *The Power of Elements*, каже:

*As intricacies go, this language [Russian], where nouns frequently find themselves sitting smugly at the very end of the sentence, whose main power lies not in the statement but in its subordinate clause, is extremely accommodating. This is not your analytical language [English] of "either/or" – this is the language of "although".*²²

Још експлицитније, у *Catastrophes in the Air*, Бродски поткрепљује “the synthesizing (or, more precisely, supra-analytical) essence of the Russian language”.²³ Као што је добро објаснио Денис Ачапкин, који се на специфичан начин бавио „лингвистичком темом“ у есејистичкој продукцији Бродског, нема потребе да се опозицији „синтетичан“ (руски) *versus* „аналитичан“ (енглески) приписује стриктно терминолошка вредност, која је читљива у ширем смислу, неvezано од препознатљивих токова лингвистике и, у крајњем случају, уписива у ширу опозицију између „равноправног приближавања“ [*сойоложение*] и „хијерархије“ [*иерархия*]²⁴ (између нефлексивног и флексивног језика?). Опозицију – пише Ачаткин – која се, излазећи из строја лингвистике у ужем смислу, метафорише и задобија „генерички културан“ изглед [*общекультурное*] који се може, из фигуре у фигуру, чак конфигурисати као

²² Joseph Brodsky, *Less Than One*, London, Penguin, 1987 (1. изд.: *Less Than One: Selected essays*, New York, Farrar, Straus & Giroux, 1986), стр. 160.

²³ Исто, стр. 289.

²⁴ Cfr. Denis Achapkin, *Lingvističeskaja tema v stat'jach i èsse Brodskogo o literature*, „Russian Literature“, XLVII, 2000, стр. 441.

опозиција између „демократије“ и „тоталитаризма“, између „Запада“ и „Истока“ или – још занимљивије на овом месту – између „прозе“ и „поезије“.²⁵

Ова последња, чини се, савршено би пристајала самом Бродском, хармонично подељеном између коришћења једног „аналитичког“ средства, као што је енглески, за прозу, и једног „синтетичког“, као што је руски, за поезију. Али ако је објективно допуштено говорити о непропусности између две „душе“ – или о врсти „интелектуалне диглосије“²⁶ – када је реч о годинама које непосредно следе исељењу,²⁷ то мање важи за наставак стваралачког пута Бродског; штавише, уз накнадну памет, таква „расцепљеност“ показује своју провизорност.²⁸

2. Ако се, заправо, добро погледа – а овде уводим други аспект песниковог коришћења енглеског на који сам хтео да укажем – осмоза између поезије (на руском) и прозе (на енглеском) постоји, и достиже врхунац у начину на који Бродски поступа, на пример, са енглеским језиком у *Fondamenta degli Incurabili*. Тешко сводиво на одређени жанр, ово дело се конфигурише као след малих поглавља у прози која, распоређена наизглед импровизовано, заправо одају унутрашњу организацију „поемског“ карактера, где појединачни прозни блокови фигурирају као хомологни строфама и бивају прожети и повезани мотивима и – пре свега! – реторичким арсеналом често црпљеним од Бродског-песника. Проза текста *Fondamenta degli Incurabili*, дакле, у знаку је, ако не једне *tout court* поетске структуре,

²⁵ Cfr. исто, стр. 442.

²⁶ Monica Perotto, *Iosif Brodskij: il dialogo del poeta con la lingua, y L'arguta intenzione. Studi in onore di Gabriella Micks*, уредили Andrea Mariani и Francesco Marroni, Napoli, Liguori, 2006, стр. 265.

²⁷ У једном од најпознатијих интервјуа, датих до 1979, Бродски, изјавивши како је задовољан песмом написаном о Ловелу директно на енглеском (*Elegy: For Robert Lowell*, 1977), те упитан који су разлози што није наставио да пише на енглеском, каже: „Има их више. Пре свега, имам доста тога да урадим на руском. А, потом, на енглеском пише много живих писаца који су заиста изванредни. [...] Не бих да себи градим другу реалност. И, уз то, да се такмичим с људима чији је матерњи језик енглески? [...] Оно што радим на руском задовољава ме, иако ми понекад успева, понекад не. [...] Што се тиче енглеског, пишем есеје [...]“ (*Intervista con Josif Brodskij di Sven Birkerts*, прев. Lilla Maione, Roma, minimum fax, 1996, стр. 97–88).

²⁸ Па ипак је тачно да, у једном интервјуу датом отприлике три године пре смрти, Бродски каже: „Поезију пишем на руском, прозу на енглеском. Не из принципијелног опредељења, него стицајем околности. Поезију пишем на руском просто зато што ми успева потпуно природно. Радио сам то више од тридесет година. Написао сам неколико песама на енглеском, и чини ми се да су прилично успеле (појавиле су се и у добрим часописима). Али немам ни најмању амбицију да постанем песник енглеског језика (има их довољно). На другом језику се пише из терапеутских разлога. Кад живите у одређеном језичком простору, почињете да осећате притисак тог језика. Да бисте се тога ослободили, у искушењу сте да направите нешто у новом идиому. Многе особе, ваш унутрашњи глас, кажу вам да то не радите. Посебно ће вам замерити Руси: 'Не напуштај своју културу!' Пред искушењем писања на енглеском могу се усвојити два става. Одолети, пре свега: добра ствар, али осуђена на неурозу. Или попустити: не из иморалности, него из поменутих терапеутски разлога. Зато с времена на време пишем песме на енглеском.“ (*La mia vita è un'astronave* [Интервју Јосифа Бродског с Габриелом Караморе], „Micromega“, 3, 1996, стр. 164). Али све ово очигледно је противречно садржају „екстремне“ књиге Бродског, *So Forth*, где се на левој клапни корица наводи: „Joseph Brodsky's last volume of poems in English, represents eight years of masterful self-translation from the Russian, as well as a by now substantial body of work written directly in English“ (cfr. Joseph Brodsky, *So Forth*, с неким преводима аутора и других, New York, Farrar, Straus & Giroux, 1996).

оно барем једног „парапоетског“ модалитета баратања енглеским или, да парафразирамо самог Бродског, врсте „настављања поезије другим средствима“.²⁹ Указују се, наиме, посебно успелим речи којима Лев Лосев, један од најбољих познавалаца Бродског, означава целокупну „енглеску“ прозу Бродског, одређујући је као „хомогену“ [одноприродна] његовим стиховима на руском.³⁰ И опет идући по гребену хомогености између енглеске прозе и руског стиха Бродског, исто је тако умесна Лосевљева тврдња да је тешко одолети идеји по којој је управо проза Бродског, написана директно на енглеском, та која је „аутентичан превод на други језик, превод успелији, неоспорнији од свих превода стихова, чак и оних које је он сам урадио“.³¹

3. Ове речи могу имплицитно да послуже као увод у најконтроверзније поглавље – и трећи аспект који се овде дотиче – о односу са енглеским који задржава *рускии поет* и *american essayist*. Упућујем на питање прелаза Бродског на адоптивни језик на двоструком плану (традиционално креативнијег у погледу есеја): самопревођење властитих песама и – последњу³² карику у ланцу – састављање стихова директно на енглеском. Таква „креативна решења“ (којима је Бродски прибегавао све чешће, барем ако судимо на основу одређујуће улоге коју су оне имале у збирци *So Forth*, 1996) покрећу питање немалог значаја које би, кад се брутално постави, могло да се сажме овако: да ли се вредност Бродског као преводиоца самог себе и „енглеског песника“ може поредити с вредношћу Бродског као „песника на руском“?³³ Не намеравајући да понудим дефинитивне одговоре о овоме, ограничавам се да назначим неке поуздане радове који су се већ појавили³⁴ и да приметим да, барем што се тиче аутопревода на енглески, пре него што се (исправно) процене, они би требало да се проблематизују и виде у светлу онога како Бродски појми поетско превођење уопште, то јест полазећи од анализа „на терену“, то јест онога како је он по-

²⁹ Тако је Валентина Полухина насловила своју сјајну студију у вези с овим: cfr. Valentina Polukhina [Poluchina], *The Prose of Joseph Brodsky: A Continuation of Poetry by Other Means*, „Russian Literature“, XLI–II, 1997, стр. 224–240.

³⁰ Cfr. Lev Losev, *Iosif Brodskij. Opyt literaturnoj biografii*, Moskva, Molodaja gvardija, 2006, стр. 250.

³¹ Исто, стр. 249–250.

³² Или претпоследњу, ако се узме у обзир да за неке песме на енглеском већ постоје *погстрочные переводы* [„интерлинеарне верзије“] (cfr. *Sočinenija Iosifa Brodskogo*, уредио Gennadij Komarov, 8 том [од којих је седам објављено], Sankt Peterburg, Puškinskij fond, 1997–2001, V. IV [1998], стр. 357–379], и пре свега, позамашан корпус „поетских верзија“ (cfr. Joseph Brodsky/Iosif Brodskij, *„Pis'mo archeologu“ i drugie stichotvorenije Iosifa Brodskogo, napisannye na anglijskom jazyke, v perevodach Andreja Oleara*, прев. Andrej Olear, Tomsk, Izdatelskij centr „Partkom“, 2004).

³³ Питање се одражава и на плану средстава испитивања дела Бродског: неодољна је сада, после конкорданце песама на руском (cfr. „Tatiana Patera, *A concordance to the Poetry of Joseph Brodsky*, 6 том, Lewiston Queenston Lampeter, The Edwin Mellen Press, 2002), и конкорданца аутопревода и песама писаних директно на енглеском.

³⁴ Cfr. Valentina Poluchina, *Angliskij Brodskij, y Iosif Brodskij: tvočerstvo, ličnost', sud'ba*, уредио Jakov Gordin, Sankt-Peterburg, Izdatel'stvo žurnala „Zvezda“, 1998, стр. 49–59; Daniel Weissbort, *From Russian with Love, Joseph Brodsky in English. Pages from a Journal 1996–7*, London, Anvil Press Poetrz, 2004; Matteo Campagnoli, *Dal russo con amore: Joseph Brodsky e la lingua inglese*, „Poesia“, 185, 2004, стр. 3–6; Vladimir Kozlov, *Neperevodimye gody Iosifa Brodskogo. Dve strnz i dva jazyka v poëzii i proze I. Brodskogo 1972–1977 godov*, „Voprosy literatury“, 3, 2005, стр. 155–185; Arina Volgina, *Iosif Brodskij/ Joseph Brodsky*, исто, стр. 186–219.

ступао када се радило и о превођењу на руски. Зато дозвољавам себи да прилагодим садашњем контексту низ размишљања развијених и већ изложених у мом претходном раду,³⁵ будући да их сматрам прикладним при прецизирању како се Бродски поставља пред слободама и могућностима када приступа осетљивом механизму песме написане на нематерњем језику.

Колико сам могао да закључим из испитивања позиција које усваја Бродски у погледу феномена превођења, из анализа неких његових верзија других песника на руском и из критике о томе, чини се да постоји извесна контрадикција између две следеће „хипостазе“ Бродског: хипостазе преводиоца на руски (способног да интуитивно схвати границе преко којих није могуће силити нативни језик у присуству снажних подстицаја страног текста) и хипостаза преводиоца самога себе са руског на енглески (спремног да се изложи приредбама, које се позивају на матерњи језик,³⁶ вољним да замери на енглеском „колонизованом“ од стране руског,³⁷ подвргнуто форсирањима, „неенглеским“³⁸ реченичким обртурама и тако даље³⁹). Али, ако се боље погледа, реч је о контрадикцији више површинској него суштинској; контрадикцији која може бити, ако не елиминисана у потпуности, оно барем јако ублажена уколико се упитамо о томе шта се скрива иза идеје – коју је Бродски⁴⁰ поновио у више прилика – по којој преводилац мора да буде ванредно вешт у баратању властитим језиком. У песниковим очима, та идеја, на први поглед чита, не поклапа се с идејом о еуфонији, проточности, гипкости, флуидности текста (и последичне рецепције од читаоца); а то важи, пре свега, за руски, који је Бродски свесно подвргао „ишчашењима“ и „пеглањима“ управо под утицајем енглеске поезије, уз очигледну „стилистичку симбиозу“ у кључном тексту као што је *Пење без музике* [„Певање без музике“, 1970], где је очигледан отисак вољеног Џона Дона.⁴¹ Уосталом, Бродски никада није крио своју несклоност према *gladkopis* [угланцан, изглачан рукопис], оптирајући често, веома компетентно, за говор обележен храпавошћу и „збрканошћу“ потенцијално садржане у писању где не доминира толико сентиментална и осећајна нота колико концептуално обележје, образлажуће, „мишљења“. По себи је јасно да, доспела у ненативни језик, „кре-

³⁵ Cfr. Alessandro Niero, *L'arte del possibile. Iosif Brodskij poeta-traduttore di Quasimodo*, Bassani, Govoni, Fortini, De Libero, Saba, Venezia, Cafoscarina, 2008, par. 1.3, посебно стране 38–41.

³⁶ Треба приметити, ма шта о томе мислили, да овај приступ у потпуности има легитимност ауторитета и да је, у основи, брањив. Међутим, епизодни су случајеви преводних верзија Бродског са других језика на енглески: неколико песама са пољског, од Виславе Шимборске и Збигњева Херберта, и три са руског, Марине Цветајеве и Осипа Мандељштама (cfr. Joseph Brodsky, *Collected Poems in English*, уред. Ann Kjellberg, New York, Farrar, Straus, and Giroux, 2002, стр. 497–503).

³⁷ Daniel Weissbort, *Translating Brodsky: A Postscript*, у *The Double Labyrinth*, уред. Daniel Weissbort, Iowa City, University of Iowa Press, 1989, стр. 221. Али подсетимо се да је Вајсбортова позиција еволуирала кроз време, дотеривана је, није више тако једнозначна, како се може закључити из Daniel Weissbort, *From Russian with Love*, cit.

³⁸ Michael Molnar, *Noetic Licence in Brodsky's Self-Translations*, „Russian Literature“, XXXVII–II/III, 1995, стр. 336.

³⁹ За различите позиције упућујем на радове побројане на стр. 107, нота 2, указујући како оглед Арине Волгине (cfr. Arina Volgina, *op. cit.*) представља компетентан, јасан и сталожен преглед рецепције „енглеских“ збирки Бродског од стране англоамеричке публике.

⁴⁰ Cfr. преглед презентован у Alessandro Niero, *op. cit.*, стр. 29–31.

⁴¹ Cfr. у вези са овим Gerry Smith, *“Singing without Music”/ „Pen'e bez muzyki”*, у Joseph Brodsky, *The Art of a Poem*, уред. Lev Losev и Valentina Poluchina, London, Mcmillan, 1999, стр. 1–25.

ативна“ контрола над таквом намерном *шероховатост*-и [опорост] може, разумљиво, не бити савршена те читана од најосетљивијих *native speakers* као „естетска инсуфицијенција“.⁴² Једна је ствар заправо, суд – поткрепљен темпераментом, неуобичајеним, и потврђен међународним признањима – песника о властитом језику и начину на који он моћно делује како би му „на плодан начин“ скренуо ток; друга ствар, међутим, јесте да сам песник сматра да може да одреди степен модификабилности језика адопције те, ма колико га зналачки познавао, бива ипак свестан да се излаже суду који се позива на матерњи језик. Контрадикција горе назначена, може се, дакле, разрешити ако се има у виду управо ова суштинска „хомологија“ односа два језика – руског и енглеског – у различитим контекстима. С руским⁴³ иза себе, Бродски поступа са енглеским као да се ради о новом матерњем језику који треба покренути изнутра по сопственом нахођењу. Нит водиља која повезује две горенаведене „хипостазе“ Бродског – преводиоца на руски и преводиоца самог себе на енглески – јесте понашање, ако боље погледамо, физиолошки типично за једног песника, које се експлицира у третирању два различита језика као две супстанце које се у истој мери могу „напасти“. Како што се тиче руског, наиме, тако и када је реч о англоамеричком, Бродски се не боји – захваљујући својој *auctoritas*, својој „ауторијалности“ и давнашњој духовној блискости с англофоним културним амбијентом – да заступа идеју посве лишену „нове хармоније“, чак и када се она рецепира као заморна, неприродна (или управо какофонична), смештајући се тако у срце типично преводилачке ситуације (штавише, ако ми се дозволи овај израз, „преводилаштва дигнутог на виши степен“). Другачије речено: у односу на језик који се повремено активира, постоји позадински став – готово хумболтовски⁴⁴ – детерминисан *imprinting*-ом матерњег језика, али реч је о једном *langue maternelle* већ устресеним изнутра (такође захваљујући страним утицајима, првенствено енглеским) и који, дакле, треба да се идеално одрази знаковима „другости“ („рускости“) који се могу пронаћи у самопреводима и у поетској продукцији Бродског на енглеском.

Да ли постоји нешто што може да фигурира као заједнички именилац три тематске тачке које су овде (мада у општим цртама) третиране: коришћења „паралингвистичких“ термина да би се означила два главна животна језика; упада поетских средстава у језик есејистике; покретања енглеског базираног на превратничком ставу примењеном *in primis*

⁴² Cfr. Daniel Weissbort, *Something Like His Own Language, y Iosif Brodskij: un crocevia fra culture. Materiali dell'incontro internazionale*, Venezia 25–26, мај 2000, уред. Alessandro Niero и Sergio Pescatori, Milano, MG Print on Demand, 2002, *passim*.

⁴³ Чини се да се ово односи и на прозу. У једном интервјуу с Бродским (изашлом у „Svenska Dagbladet“, 10. децембра 1987), Bengt Jangfeldt, који је између осталог превео на шведски *Less Than One*, приметио је да му се понекад песникова енглеска синтакса указивала као екстремно руска (консултовао сам руску верзију *Stichotvorenje – èto fotografija duši* [Iosif Brodskij у интервјуу с Bengtom Jangfeldtom], превод Gleb Sul'pjakov, у *Brodskij. Kniga Interv'ju*, cit. стр. 310). Интервју се одвијао на енглеском и ово је био одговор Бродског: “There are two Englishness – the English of Jane Austen or George Orwell for that matter, and the English of Henry James. There is the English of a very plain sentence and the English of every convoluted sentence, with a great deal of subordinate clause, very gnomic ones. Let me reduce it to Jane Austin and Henry James” (cit. Monica Perotto, *op. cit.*, стр. 270).

⁴⁴ У лингвистичким концепцијама Бродског, Achapkin је открио одређени утицај Хумболтових и неохумболтовских концепција о улози језика у перципирању света (cfr. Denis Achapkin, *op. cit.*, стр. 441–442).

на матерњи језик? Ако постоји, верујем да се може распознати у чињеници да се Бродски постављао „као песник“ у погледу сваког питања које би се тицало феномена језика, био он матерњи или научени.

Изворник: *Alessandro Niero, „Josif Brodskij e Joseph Brodsky : Dalla poesia alla ‘poesia con altri mezzi’“*, у: *Letteratura e letterature, Pisa*, бр. 4, 2010, сџр. 99–110.

(Са италијанској превео **Дејан Илић**)